

1 SEPTEMBER 1913.

AFLEVERING 9.

NADruk VERBODEN.

REDACTIE:

E. HEIMANS, AMSTERDAM,
JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL

ADRES DER REDACTIE:

JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATRICE:

A. W. L. VERSLUYS-POELMAN,
2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

Prijs per Jaar / 4.80.

UIT JAVA's OOSTHOEK.

ENIG natuurliefhebber, die als liefste wensch in z'n „vragenlijstje” heeft staan, een bezoek aan of verblijf in de tropen. Hij maakt zich dan overdreven voorstellingen, van de warmte, van den weelderigen plantengroei en van de ontzaglijk rijke fauna, die de landen onder de tropenzon bevolken zou.

Dat alles is, al naar de plaats waar men woont, zeer verschillend; en van de fauna, ten minste de insekten-fauna, is tot nu toe mijn indruk, die ook werd opgedaan door menschen, die langer in de tropen verblijf hielden, dat men hier dikwijls de zesvoeters net zoo goed moet zoeken als bij ons, en je een bepaald deel nog 't gemakkelijkst en overvloedigst... 's avonds bij de lamp te pakken krijgt.

Laat ik eerst eens vertellen waar ik woon.

In Oost-Java tusschen den Kloet en den Willis, in de residentie Kediri, liggen, zoowel in de laagvlakte als tegen de hellingen van deze beide bergen, vele cultures. In de laagte wordt voornamelijk suiker, in de hogere regionen cassave, agave, koffie en hevea verbouwd; de kleinere en inlandsche cultures daargelaten.

De oorspronkelijke flora is door die cultures bijna geheel verdrongen en

daarmee heeft ook een groote verandering in de fauna gelijken tred gehouden, zoodat de fauna alhier grootendeels is, wat Dr. Koningsberger in zijn werk „een cultuurfauna“ noemt.

Als ik uit mijne woning ga, zie ik links, in 't westen 't reusachtig silhouet van den Wilis den horizon beheerschen; meer zuidelijk maakt de onregelmatige lijn van het zuider-gebergte den gezichtseinder uit, en dichterbij ligt, als 't ware een reeks van begroeide rotsklompen in de vlakke, waarvan de hoogste wellicht een goede honderd meter bereikt. Dat bergje heet de „Pegat“ en daarvan wordt, door de seniores der kolonisten, die Javaansch spreken en verstaan, een aardige legende verhaald. Uit den top der Wilis namelijk, ontbreekt een groote onregelmatige „hap“ zal ik maar zeggen; nu vertellen de Javanen, dat een legendarische reus uit 't Wajangspel, dien hap uit den Wilis naar den Smeroe wilde pikoelen (dragen), maar dat op de plaats waar nu de Pegat ligt, de pikoelan of draagstok brak en ~~it~~ brok Wilis op den grond in stukken viel.

De Smeroe kan ik pas zien, als ik een paar honderd meter naar 't noorden wandel of door de achterdeur over de kali naar de dessa ga; uit de tuinen hooger op de Kloethelling is hij nog beter te zien, die „unheimliche“ schuin afgeknotte kegel, waaruit men dikwijls een ontzaglijke asch- en rookpluim kan zien opstijgen. De asch valt bij oostenwind bij mijn woning soms neer.

Voor den stillen Kloet is men echter veel meer bevreesd dan voor den bijna altijd werkenden Smeroe. We liggen hier op Bendoredjo al op de helling van den Kloet, maar de top is hier zeker nog wel een 20 à 25 kilometer vandaan en de beklimming en afdaling is zeker zeer moeilijk in een enkelen dag te bewerkstelligen. Het geaccidenteerde terrein begint bij 't oerbosch, dat den onmiddellijken voet bekleedt en reeds dit is 4 uren loopen van hier, die echter per motor in $\frac{3}{4}$ uur kunnen worden afgelegd. Vraagt men, waarom voor den Kloet vrees gekoesterd wordt, dan verneemt men: „Hij heeft geen veiligheidsklep zooals de Smeroe, Merapi en Ardjoeno“. Onder den top moet zich een krater-meertje bevinden, evenals op den Wilis en daaronder vermoedt men den eruptiekoker. Het spreekt vanzelf dat ik de beklimming van den Kloet op m'n program heb staan; maar daarmee wachten we tot den Oostmoesson.

De Kloet heet 25-jarig-periodiek te zijn. In 1901 had de laatste eruptie plaats; die heeft wel weinig menschenlevens gekost, maar wordt toch als een tijd vol ontzetting en angst door menschen, die haar meemaakten, herdacht. De Kloet „werkt“ met modder en steenen; de laatste worden met zooveel kracht weggeslingerd, dat zij zelfs de zinken daken van de koffie-emplacementen doorboren. Er zijn vaste afvoerkanalen voor die slijk- en steenmassa's, lahars genaamd; en dat er van die kanalen al heel wat gevuld zijn, bewijst menige ontsluiting van den grond, die op vele plaatsen, op geringe diepte, heele beddingen van echte rolsteenen aantoot. Ook liggen hier en daar reusachtige „zwerf“blokken, van grauwen, zeer vasten steen. Natuurlijk kijk ik bij elke gelegenheid naar fossielen uit; maar vond tot nu toe nog niets. Op mijn vraag daarnaar

aan den hoofdplichter van de waterwerken, ontving ik ten antwoord, dat hij hier nog nimmer iets dergelijks had gezien; wel had hij groote beenderen gevonden bij kanalisatiewerken in de Solo-vallei. Op vele plaatsen vindt men hier aan de oppervlakte puimsteen, waarvan op geringe diepte zich heele lagen bevinden. De grond bestaat uit zand, dat deels verweerde puimsteen is, hier meer, daar minder met een laag humus vermengd of bedekt, hoewel zeker in roerige tijden ook veel zand door den Kloet uitgeworpen werd.

Behalve den Smeroe, ziet men van hieruit nog een werkenden vulkaan, ten noorden van den Kloet, en wel de Ardjoeno. Herhaaldelijk heb ik bij helder weer diens krater met zijn rookpluimpje uitstekend kunnen waarnemen.

Foto S. LEEFMANS.

In 't bosch (op 400 M. hoogte).

Rechts van den Kloet ziet men ten slotte het sierlijke silhouet van den Kawi, waarvan een der toppen fraai is afgerond. De Kawi is van alle van hieruit zichtbare bergen de hoogste; werken doet hij sinds lang niet meer.

Alles bijeengenomen lijkt mij deze streek eigenlijk niet zeer rijk aan natuurschoon; vooral als ik eens ga vergelijken met andere deelen van Indië, die ik 't voorrecht had te mogen zien als: Padang op Sumatra, Buitenzorg, de Preanger (van uit den trein) en de omgeving van Salatiga. Toch zijn er hier en daar nog, als 't ware, snippers van vroegere schoonheid te vinden, aardige plekjes langs de kali's met hoge bamboepaggars, bronboschjes (om alle bronnen moet volgens de

wet 't bosch gespaard blijven), groepjes reusachtige Waringins, de omgeving van den Pegat; koffietuinen, kali-ravijnen en strooken oerbosch daarlangs en een enkel Djattibosch, dat echter aangeplant is. Eveneens schijnt dit met de bamboe 't geval te zijn, een heerlijke plant, vooral als hij z.g. „stoelen“ vormt. Hoe verkwikkend waait je de koelte tegemoet onder z'n ritselend loover, welk een weldaad is 't getemperde licht, dat er heerscht onder de donkergroene bogen voor het door 't schelle tropenlicht vermoeide oog! Dan klatert er soms een dartel stroompje onder, dat er het verblijf nog aangenamer maakt.

Een van mijn geregelde Zondagmorgen-tochten gaat langs en door de kali, die achter 't huis stroomt. Er staat deels een breede pagger van Ficus langs, de gewone elastica, die in onze kamers tot magere stammetjes wordt, maar hier tot ferme boomen groeit; een echt heerlijke schuilplaats voor de vogels. Die Ficussen zien er altijd even welvarend uit; zoowel in Oost- als in Westmoesson-tijd vervroolijken de tot roode pieken opgerolde jonge blaren, de effen donkergroene bladerenmassa. Waarom zij gespaard of geplant werden? Geen aesthetische overwegingen zijn hier in 't spel, maar zuiver practische. Om 't Java-rubber-leverende melksap is 't thans niet te doen, maar deze boomen houden met hun reusachtige „wortelsprei“ den grond bijeen, en voorkomen dus de zoo lastige afspoeling; want we zitten hier op ruim 200 meter op een helling, waarvan 't water met sterk verval afstroomt.

Ik ben blij, dat die Ficussen daar staan, zij bergen de gewiekte geluidjes, die ook in onzen „tuin“ en in de kapokboom voor m'n kamer hun aardige voisjes komen zingen. 't Vroegst begint een vogeltje, dat dan slechts enkele welluidende, eenigszins droefgeestige tonen uit. Dit is de priendjak, de naam is een klank-naboetsing. Dan is er een aardige soort, veel gelijkend op onze klapetekster, inderdaad een Lanius, die lijsterachtig fluit. Een derde, een gitzwarte vogel, ter grootte van een gierzwaluw, met ingesneden staart, is een bijzonder strijd lustige soort. Eens zag ik er één een paar Javaansche kraaien woedend achtervolgen. Stellig is dit een Buchangasoort. Ook is er een vogel, die mij steeds sterk aan onzen winterkoning herinnert, zijn liedje is even uitbundig en vroolijk. Gezien heb ik dezen blijden zanger nog niet. Natuurlijk schettert 't den geheelen dag van de musschengeluidjes, dat doet de Ringmusch; die is, naar men beweert, hier ingevoerd.

In de kapokboomen komen nogal eens de mprits (Javaansch), die mij identiek schijnen met de „tjigervinkjes“; ze nestelen vaak in de klimplanten tegen 't huis ¹⁾ onder 't zinken dak huizen aardige duifjes, (Perkoetans zegt de Javaan) die een wel wat vervelend geluid maken. Een enkelen maal zag ik in den heg zeer fraaie bontgekleurde vogeltjes, met gebogen snavel, die me aan de honingvogels doen denken ²⁾ en in de kembang sepatoe (Hybiscus) duikelen soms kleine vogeltjes met veel lichtgeel, op meezenmanier.

¹⁾ Munia-soorten, waaraan deze streek vrij rijk is. De rijstvogel en 't bruin met zwarte nonnetje behooren er ook toe.

²⁾ Het was een soort van Honingzuiger.

Vaak komen op 't grasveld de djalaks (maleisch) of boeroeng djella's (Javaansch), het zijn soorten van spreeuwen. Er zijn wel drie soorten: één wit met zwarte, een bijna geheel witte en een blauwachtig-zwarte; alle met oranje snavels en een eigenaardige verbreeding van de washuid om de oogen. Ze doen bijna precies als onze spreeuwen en ze zijn even luidruchtig en slim ook. Ze schijnen in hoge boomen te neste'en. De witte soort of varieteit, wordt door de Javanen in bamboe kooitjes gehouden, omdat hij spreken leert. Ook papegaaien en duiven genieten die twijfelachtige onderscheiding. Vlak bij huis heb ik nog geen papegaaien gezien, maar boven, dichtër naar den oerboschrand, zijn ze zeer veelvuldig. Tegen den avond zitten ze dan in de hoge mindi

Foto S. LEFFMANS.

Bamboeboschje aan den voet van de Pegat.

en assemboomen zeer onwelluidend te kakelen. De Javanen noemen ze boerong bêtèks ¹⁾, alweer een geluidnabootsing. In den agave-aanplant houdt zich een op een kwartel gelijkende vogel op ²⁾ en dikwijls zie ik daar ook grijze vogeltjes van een sylvia-achtig uiterlijk; ook een type dat zeer veel op onzen gewonen tapuit lijkt, met een dergelijken lokstaart. Achter m'n woning in 't ravijntje van de kali komen „boschhoenders" voor. Dat is de Gallus ferrugineus, door Brehm: Bankivahoen genoemd, een der soorten, waarvan zooals bekend is, onze tamme kippen afstammen. De Javaan noemt ze ajam-alas. In 't wild heb ik de boschhaan nog niet gezien, wel gehoord. Het exemplaar dat ik, in gevangen-

¹⁾ Het is Paleaornis alexandri L., een mooie vogel, grootendeels groen met koraalrooden snavel, zwarten knevel en voorhoofdband.

²⁾ Turnix pugnax Temm. De Javaan noemt ze boeroeng gemák.

schap zag, geleek veel op onzen gewonen „boerenhaan“ maar kam en lellen en ook de staart waren minder ontwikkeld; trouwens het heele dier was slanker dan onze dageraadverkondiger en ook kleiner dan de hanen der ordinaire Indische dessa-kippen. Ik zag er een kruising van met die laatste, die gemakkelijk kan verkregen worden.

Op sawah-terrein in de buurt trof ik steltloopers aan b.v. een bruine soort, gelijkend op ons woudaapje en evenzoo klimlustig, een groote bruine reigersoort, en een witte ibisachtige vogel. In de steile wanden der kali's, die vaak zeer diep in 't terrein hun bedding „vreten“, nestelen de prachtige ijsvogeltjes. Vaak heb ik ze met den kijker bespied. Schitterend mooi is 't staalblauw van den rug, zoodat 't diertje, als 't pijlsnel door 't kaliravijn vliegt, wel een levende saffier gelijkt, fonkelend in 't felle licht. Opvallend is de gelijkenis met onzen ijsvogel ¹⁾. Zelfs de roode vlek op de borst ontbreekt niet. Even welbekend komen ons ²⁾ de zwaluwtjes voor. De hier zoo allertalrijkst voorkomende soort gelijkt met z'n roodbruin slabbetje veel op onzen boerenzwaluw. En dan de zoo allertalrijkst voorkomende wielewaal, die ook al een copie van onzen vrij schuwen boschvogel schijnt ³⁾. Z'n zoet jodelend geluid, dat mij zoo vaak onze mooie Gooische en Geldersche bosschen in herinnering brengt, klinkt menigmaal uit de Ficuspagger (haag) vlak bij huis. De befaamde beo zag ik slechts in kooien. Een andere vogel die mij aan de „heimat“ herinnert, is een soort van specht ⁴⁾, die door grootte en teekening wel wat van onze „middelste bonte“ heeft, maar die zag ik alleen in een koffietuin, waar hij de dadaptakken betimmerde. En als ik nu nog een soort van vliegenvanger ⁵⁾ vermeld, wit en zwart als onze witbonte soort, en een grauwe lijsterachtige vogel ⁶⁾, dan geloof ik dat ik onze gevederde vriendjes hier, voorzoover ik met ze mocht kennismaken, wel de „revue“ heb doen passeeren.

Maar 't is waar, de glatiks, de bekende rijstvogeltjes zou ik nog vergeten en de groote javaansche uil.

Bondoredjo bij Blitar O. Java.

S. LEEFMANS.

(Wordt vervolgd).

¹⁾ 't Is best mogelijk dat het onze soort was, *Alcedo ispida* L., daar die hier ook voorkomt.

²⁾ *Hirundo gutturalis* Scop., een soort, die, volgens Dr. Koningsberger onze *rustica* vervangt, er de Noord-aziatische vertegenwoordiger van is, en er in 't grensgebied in overgaat. Nu 't Oostmoesson wordt, zijn ze weg.

³⁾ *Oriolus maculatus* Vieill. Jav. Kapodang.

⁴⁾ Boeroeng platdk (de K niet uitspreken) w.s. *Dendrocopus spec.*

⁵⁾ *Timelia piliata* Horsf. Boeroong Trutjak.

⁶⁾ w. s. *Pratincola caprata* L.